Гамов І.І.,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «фаховий молодший бакалавр»
спеціальності 101 «Екологія»
Науковий керівник: Манішевська Н.М.,
викладач екологічних дисциплін,
Відокремлений структурний підрозділ
«Боярський фаховий коледж Національного університету біоресурсів
і природокористування України»,
Шумигай І.В.,
канд. с.-г. наук, старший науковий співробітник відділу охорони ландшафтів,
збереження біорізноманіття і природозаповідання Інституту агроекології і
природокористування НААН
vanya2072006@gmail.com

БІОЛОГІЧНЕ РІЗНОМАНІТТЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У Конвенції про охорону біологічного різноманіття термін "біологічне різноманіття" визначається як *"різноманітність живих організмів з усіх джерел, включаючи, серед іншого, наземні, морські та інші водні екосистеми і екологічні комплекси, частиною яких вони є; це поняття включає у себе різноманітність у рамках виду, між видами і різноманітність екосистем"*.

Біологічне різноманіття - це основа життя на Землі, яка забезпечує функціонування екосистем, включаючи постачання продовольства, води та інших ресурсів людству. Україна, як одна з країн з різноманітними природними об'єктами та екосистемами, також стикається з цією проблемою і вже веде активну природоохоронну діяльність для збереження свого біорізноманіття.

Основою у сфері збереження біорізноманіття стала Конвенція про біологічне різноманіття, яку започаткували в 1992 році під час Всесвітньої конференції глав держав та міністрів довкілля, яка передбачає стале, невиснажливе використання компонентів біологічного різноманіття таким чином і такими темпами, які не приводять у довгостроковій перспективі до вичерпання біологічного різноманіття, тим самим зберігаючи її властивість задовольнити потреби теперішнього і майбутнього поколінь і відповідати її сподіванням.

Українська природа є ще однією жертвою російської агресії. Війна вплинула на кожний компонент довкілля – тваринний і рослинний світ, воду, повітря, ґрунт. Наслідки цього негативного впливу будуть довгостроковими та матимуть не лише локальний, а й глобальний характер.

Через військові дії повітря, вода та ґрунти України зазнають забруднення. Шкоди зазнають види та оселища, втрачається біорізноманіття та нівелюються досягнення зі збереження природи. На усунення наслідків війни для довкілля можуть знадобитися роки та навіть десятиліття. Внаслідок вибухів, пожеж та руйнування будівель у довкілля потрапляють важкі метали, токсичні гази та тверді частки. Експерти висловлюють занепокоєння їх негативним впливом на здоров'я людини.

З початку війни російські війська обстрілюють нафтобази та великі промислові об'єкти по всій Україні. У ґрунт і підземні води потрапляють важкі метали від снарядів та військової техніки. Пожежі у лісах і степах знищують природне середовище рідкісних видів. Війна нещадно руйнує всю природу – страждають повітря, вода, земля, рослини і тварини.

На сьогодні вже 35% біорізноманіття Європи перебуває під загрозою знищення через дії росії. На цьому наголосив заступник Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Євгеній Федоренко під час засідання Комітету з економічних питань, науки, технології та навколишнього середовища ПА ОБСЄ.

Війна руйнує звичне життя не лише людей, а й тварин. Наразі складно оцінити втрати біорізноманіття України, для цього потрібні ретельні дослідження після перемоги. Під час будь-яких бойових дій завжди гине незліченно велика кількість живих організмів, на долю яких в умовах воєнного стану ніхто не зважає. Тож поки війна триває – нема ні охорони природи, ні адекватного моніторингу змін у довкіллі. Сьогодні ще зарано говорити про те, якою саме буде природа України після звільнення всієї території нашої держави від загарбників. Знищені сьогодні заповідні території завтра можуть обернутись появою зон, які матимуть вимушено більші обмеження для перебування людей, ніж будь-яка природоохоронна територія. Чим довше затримається розмінування – тим важче буде його провести. Тому певні території буде простіше подарувати природі, ніж витрачати дорогоцінний час на розмінування всіх загрозливих площ.

Прогнозуючи зміни, слід думати й про те, куди переміщуються люди, тікаючи з зони бойових дій. Жодна адміністративна територія не готова до появи великої кількості біженців. Зазвичай ідеться про більш благополучні та безпечні регіони, збільшення населення яких призводить до посилення тиску на природні екосистеми (від споживання води до засмічення та вирубки дерев на багаття) і збільшення обсягів використання природних ресурсів. Загальний рівень життя благополучних регіонів знижується від перерозподілу ресурсів і врешті виникає соціальна напруга. Після завершення війни не всі повернуться відновлювати житло та інфраструктуру зруйнованих міст. Тому після пікового навантаження на екосистеми, викликаного стрімким притоком переселенців у благополучні регіони, відновлення попереднього стану розселення відбудеться лише частково. Сам факт притоку переселенців вже означатиме довготривале навантаження на екосистеми віддалених від бойових дій регіонів, а отже значно збільшить площу впливу.

Один з традиційних впливів місцевого населення на біорізноманіття – мисливство. В умовах збройної окупації і зменшення населення, вплив цього фактору не зникне, але зміниться. Полювання можна буде практично виключити,

враховуючи, що окупація означає роззброєння місцевих жителів. Проте гуманітарна криза призведе до зростання числа випадків добування тварин знаряддями та способами, що в мирний час вважаються забороненими і кваліфікуються як браконьєрство. Слід зауважити, що перший удар на біорізноманіття (як самої війни, так і нещадного промислу) припаде на сезон розмноження тварин, що очевидно призведе у короткостроковій перспективі до зменшення чисельності крупних видів тварин. У наступні ж роки, без антропогенного тиску, можна прогнозувати значне збільшення чисельності багатьох видів крупних тварин.

Ризик незаконного промислу тварин (за винятком риболовлі) переселенцями можна практично виключити. Проте у безпечних районах через загальну кризу і проблеми з працевлаштуванням може зрости рівень природокористування в цілому. Продукти, що походять з дикої природи, також важливі для економіки і оперативного фінансування війни. Тому будь-яка підприємницька діяльність, що розвиватиме економіку, буде активно підтримуватись (знову ж, не проходячи ОВД).

Все перелічене і ще багато не згаданих нами нюансів перетворюють прогнозування змін у природі на формулу «з тисячею невідомих». Проте, пряме знищення природних екосистем внаслідок бойових дій – це лише частина проблеми. Руйнування житла і промислових об’єктів фактично на чверті території України означає в майбутньому широкомасштабні роботи з їх відновлення. Підтримка західних держав та готовність самих українців відновити державу навіть кращою, ніж була, для природи означають лише початок проблем. Чи можливо буде відновити міста там, де вони були, не залучаючи для цього нові території? Куди подіти мільйони тон уламків бетону і цегли? Що робити зі сміттям, на яке перетворилось все майно кількох мільйонів українців?

Звісно, окресленими проблемами не вичерпується увесь згубний вплив російської збройної агресії на природу України, а про деякі проблеми ми зараз ще й не підозрюємо, але їх в будь-якому разі доведеться вирішувати. І від того, чи будуть вони вирішені правильно, дружньо до природи, буде залежати якість життя багатьох майбутніх поколінь українців. Доведено, що без збереження природи неможливе процвітання жодної держави, а необгрунтована експлуатація природних ресурсів, навіть з метою подолання економічної та соціальної кризи, на ділі може обернутися потужними економічними збитками і поглибленням кризи. Для того, щоб знайти правильні рішення, обґрунтовані з економічної, екологічної, наукової, юридичної точок зору, потрібна якісна всесторонняя оцінка усіх тих нищівних впливів, яких зазнала природа України внаслідок військових дій, із залученням широкого кола спеціалістів, прогнозування їх коротко- та довготривалих наслідків. І починати таку оцінку потрібно вже сьогодні.

Втрати біорізноманіття відбуваються швидкими темпами через війни, часто з катастрофічними наслідками для харчового ланцюга та екологічної рівноваги. Інколи зникають цілі види (що створює ризики для екологічної безпеки). Сторони, які воюють, зазвичай не беруть до уваги несприятливі наслідки своїх дій для довкілля, екосистем і тварин перед, під час і після конфлікту. Часом вони навіть використовують хаотичні обставини війни, щоб виловлювати охоронювані види та брати участь у торгівлі дорогими продуктами тваринного походження. Приносячи мільярди доларів щороку, браконьєрство та торгівля людьми дозволяють озброєним групам зростати та зміцнювати свою владу над спірною територією.

Міжнародне гуманітарне право (МГП) донедавна здебільшого не сприяло захисту довкілля, збереженню біорізноманіття та, зокрема, тварин. За останні 20 років відбулися значні зміни, які ґрунтуються на загальних принципах забезпечення захисту під час збройного конфлікту. Помітні зрушення і в національному законодавстві, особливо в країнах, які потерпають від війни. Так, війна в Україні стала значним поштовхом для розвитку міжнародного екологічного законодавства під час воєн та інших конфліктів. Окрім того, наша держава брала активну участь у роботі Комітету міжнародного права ООН під час підготовки Принципів охорони навколишнього середовища у зв'язку зі збройними конфліктами (PERAC).

Злочини проти тварин під час війни можна об’єднати в такі три групи: злочини проти домашніх тварин, злочини проти сільськогосподарських тварин (руйнування ферм, розстріл тварин) і злочини проти диких тварин, зокрема тих, що утримуються в неволі (зоопарки, притулки тощо). Усі вони створюють значну суспільну небезпеку та породжують негативні наслідки як під час війни, так і після її завершення.

Ми віримо в швидку перемогу ЗСУ над російськими загарбниками та у повне відновлення суверенітету України.